

UYGARLIKLARIN BATIŞI

Amin Maalouf 1949'da Lübnan'da doğdu. Ekonomi ve toplumbilim okuduktan sonra gazeteciliğe başladı; 1976'dan beri Paris'te yaşıyor. Çeşitli yayın organlarında yöneticilik ve köşe yazarlığı yapmış olan Maalouf, bugün vaktinin çoğunu kitap yazmaya ayırmaktadır.

Çok iyi bildiği Asya ve Akdeniz çevresi kültürlerinin söylencelerini yapıtlarında başarıyla işleyen Maalouf, ilk kitabı *Les Croisades vues par les Arabes* (1983, *Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri*, YKY) ile tanındı ve bu kitabın çevrildiği dillerde de büyük bir başarı kazandı. 1986'da yayımlanan ve aynı yıl Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazanan ikinci kitabı (ilk romanı) *Léon l'Africain* (*Afrikalı Leo*, YKY) ise bugün bir "klasik" kabul edilmektedir.

Maalouf'un 1988'de yayımlanan ikinci romanı *Samarcande* da (*Semerkant*, YKY) coşkuyla karşılandı ve pek çok dile çevrildi. *Les Jardins de Lumière* (1991, *Işık Bahçeleri*, YKY) ve *Le Ier Siècle après Béatrice* (1992, *Beatrice'ten Sonra Birinci Yüzyıl*, YKY) adlı romanlarının ardından, 1993'te yayımlanan romanı *Le Rocher de Tanios* (*Tanios Kayası*, YKY) ile Goncourt Ödülü'nü kazanan yazarın, *Les Echelles du Levant* (*Doğu'nun Limanları*, YKY) adlı romanı 1996'da, *Les Identités Meurtrières* (*Ölümçül Kimlikler*, YKY) adlı deneme kitabı 1998'de çıktı. Maalouf 2000'de *Le Périple de Baldassare*'ı yayımladı (*Yüzüncü Ad - "Baldassare'nin Yolculuğu"*, YKY). Finlandiyalı müzisyen Kaija Saariaho'nun bestelediği opera için yazdığı *Uzaktan Aşk* (2002, YKY) Maalouf'un ilk librettosudur. 2004'te *Origines* (*Yolların Başlangıcı*, YKY) adlı romanı, 2006'da ikinci librettosu *Adriana Mater* (YKY) 2009'da ise ikinci deneme kitabı *Le dérèglement du monde* (*Çivisi Çıkmış Dünya*, YKY) yayımlanmıştır. Amin Maalouf 2011 yılında Fransız Akademisi'ne (Académie Française) seçilmiştir. 2019 yılında kaleme aldığı *Les naufrages des civilisations* (*Uygarlıkların Batışı*, YKY) Prix Aujourd'hui Jüri Özel Ödülü'ne layık görüldü.

Ali Berktaç tiyatro yazarı, editör, çevirmen. 1960 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. 1982-1994 yılları arasında önce İsveç, sonra Fransa'da Halk Oyuncuları Tiyatrosu'nda çalıştı. Tiyatro kaynaklarımız ve dünyadaki çeşitli tiyatro akımları konusunda çeviriler, araştırmalar yaptı. Bu konulardaki bazı makale ve çevirileri, yurtdışında basılan çeşitli dergilerde yayımlandı. 2006'dan bu yana İş Bankası Kültür Yayınları'nda tarih ve sosyal bilimler dizisi editörü olarak çalışıyor.

Amin Maalouf'un
YKY'deki kitapları:

- Afrikalı Leo (1993)
Semerkant (1993)
Tanios Kayası (1995)
Doğu'nun Limanları (1996)
Ölümcül Kimlikler (2000)
Yüzüncü Ad - "Baldassare'nin Yolculuğu" (2000)
Uzaktan Aşk (2002)
Işık Bahçeleri (2004)
Yolların Başlangıcı (2004)
Béatrice'ten Sonra Birinci Yüzyıl (2004)
Adriana Mater (2006)
Arapların Gözünden Haçlı Seferleri (2006)
Çivisi Çıkmış Dünya (2009)
Doğu'dan Uzakta (2012)
Fransız Akademisi'ne Kabul Konuşması (2017)
29 Numaralı Koltuğun Hikâyesi (2018)
Uygarlıkların Batışı (2019)

AMIN MAALOUF

Uygarlıkların Batışı

Deneme

Çeviren
Ali Berktaş

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5470
Edebiyat - 1559

Uygurlıkların Batışı / Amin Maalouf
Özgün adı: Le Naufrage des civilisations
Çeviren: Ali Bertkay

Kitap editörü: Korkut Erdur
Düzeltili: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Sayfa tasarımı: Mehmet Ulusel
Grafik uygulama: Arzu Yaraş

Baskı: Promat Basım Yayım San. ve Tic. A.Ş.
Orhangazi Mahallesi, 1673. Sokak, No: 34 Esenyurt / İstanbul
Sertifika No: 12039

Çeviriye temel alınan baskı: Bernard Grasset, Paris, 2019
1. baskı: İstanbul, Ekim 2019
ISBN 978-975-08-4589-5

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2019
Sertifika No: 44719
Copyright © Éditions Grasset & Fasquelle, 2019

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 Faks: (0 212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik](https://www.facebook.com/YapiKrediKulturSanatYayincilik)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

Önsöz Yerine • 9

I. Alevler İçinde Bir Cennet • 17

II. Batma Tehlikesi İçindeki Halklar • 57

III. Büyük Değişim Yılı • 103

IV. Dağılan Dünya • 147

Sonsöz • 193

*Anneme, babama
ve bana aktardıkları
sırça düşlere*

Önsöz Yerine

Yalnızca olan şeyleri bilir insanlar.
Geleceği tüm ışıkların sahipleri bilir
o yalnız ve mutlak olan Tanrılar.
Bilgeler de sezerler olacakları.

Tehlike işareti verirler bazen
derin bir düşünce anında kulak zarlari.
Yaklaşan olayların gizli uğultusu ulaşır onlara.
Saygıyla dikkat kesilirler o zaman. Oysa
dışarda halklar hiçbir şey duymaz sokakta.

Konstantinos Kavafis (1863-1933)
*Şiirler**

* *Bütün Şiirleri*, çeviren: Özdemir İnce, Herkül Millas, Varlık Yayınları.

Ölmekte olan bir uygarlığın kucağında sağlıklı bir bebek olarak doğdum ve ömrüm boyunca etrafımda onca şey harap olup giderken övünecek bir şey yapmadan, suçluluk da hissetmeden, hayatta kalma duygusuyla yaşadım; geçtikleri sokaklarda bütün duvarlar yıkılırken yine de sağ salim kurtulan ve sonra, arkada bıraktıkları koca kent bir moloz yığından ibaret kalmışken, giysilerindeki tozları silkeleyen film kahramanları gibiydim.

İlk soluğumdan itibaren hüznü ayrıcalığım bu olmuştu. Ama hiç kuşkusuz, daha öncekilerle karşılaştırıldığında, çağımızın da ayırt edici özelliklerinden biri bu. Eskiden insanlara hiç değişmeyen bir dünyada gelip geçici oldukları duygusu hâkimdi; ailenizin yaşadığı topraklarda yaşar, onların çalıştıkları gibi çalışır, onların tedavi oldukları gibi tedavi olur, onların eğitildikleri gibi eğitilir, aynı şekilde dua eder, aynı ulaşım imkânlarıyla yolculuk ederdiniz. İki dedem, iki ninem ve tüm ataları on iki kuşaktan beri aynı Osmanlı hanedanının egemenliğinde doğmuşlardı, bu hanedanın ezeli ve ebedi olduğuna inanmalarını mümkün müydü?

Aydınlanma çağının Fransız filozofları ülkelerinin toplumsal düzenini ve monarşisini kastederek, “Ölçü güllerin belleğiye, bir bahçivanın öldüğü asla görülmemiştir” diye iç geçiriyorlardı. Bugün biz düşünen güllerin ömrü giderek uzuyor ve bahçivanlar ölüyorlar. Bir yaşamlık süre ülkelerin, imparatorlukların, halkların, dillerin, uygarlıkların yok olduklarını görmeye yetiyor.

İnsanlık gözlerimizin önünde başkalaşıyor. Serüveni hiç bu kadar vaatkâr ve hiç bu kadar tehlikeli olmamıştı. Tarihçi açısından, dünya büyüleyici bir manzara sunuyor. Tabii yakınlarının sıkıntılarına ve kendi kaygılarına alışabilmek koşuluyla...

Ben *Levant* (Doğu Akdeniz) dünyasında doğdum. Ama söz konusu dünya günümüzde öyle unutuldu ki çağdaşlarımın çoğu bunun neyi ifade ettiğini herhalde bilmiyorlardır.

Gerçi bu ismi taşıyan hiçbir ulus olmadı. Bazı kitaplarda *Levant*'tan söz edildiğinde, tarihi belirsiz, coğrafyası ise değişken kalıyor – İskenderiye'den Beyrut, Trablusşam, Halep veya İzmir'e ve Bağdat'tan Musul, İstanbul, Selanik, Odessa veya Saraybosna'ya kadar uzanan, hepsi değil ama çoğu kıyıda yer alan bir ticari kentler kümesi.

Zaman aşımına uğramış bu sözcük, benim kullandığım haliyle, Akdeniz Doğusu'nun kadim kültürlerinin Batı'nın daha genç kültürleriyle tanıştıkları yerlerin bütününü ifade ediyor. Bu yakınlardan az daha tüm insanlar için farklı bir gelecek doğacaktı.

Sonuç alınmamış bu buluşmayı ileride daha uzun ele alacağım ama düşüncemi açıkça belirtebilmek için şimdiden bu konuda bir çift söz söylemeliyim: Eğer farklı ulusların ve tektanrıci dinlerin mensupları dünyanın bu bölgesinde birlikte yaşamaya devam etseler ve yazgılarını uzlaştırmayı başarsalardı, tüm insanlık ahenk içinde bir arada yaşama ve refah konusunda ilham alabileceği, yolunu aydınlatacak anlamlı bir model bulmuş olacaktı. Ne yazık ki bunun tam tersi cereyan etti, nefret ağır bastı, birlikte yaşama konusundaki yetersizlik kural haline geldi.

Doğu Akdeniz'in ışıkları söndü. Sonra karanlık gezegene yayıldı. Bence bu bir rastlantı değil.

Ailemin yaşadığı ve benim de hep yaşamak istediğim şekliyle *Levant* ideali, herkesten aidiyetlerinin tamamını ve biraz da başkalarınıninkileri üstlenmesini bekler. Her idealde olduğu üzere, buna hasret duyulsa da tam olarak erişilemez, ama zaten kurtarıcı olan o hasretin kendisidir, izlenecek yolu, aklın yolunu, geleceğin yolunu o hasret işaret eder. Hatta şunu bile söyleyebilirim: Bir toplumun barbarlıktan uygarlığa geçtiğinin göstergesi bu hasrettir.

Çocukluğum boyunca, ebeveynimin başka dinlerden veya başka ülkelerden yakın arkadaşlarından söz ederken nasıl bir sevinç ve gurur duyduklarını gözlemledim. Seslerindeki zar zor algılanabilen bir tonlamaydı söz konusu olan. Ama bir mesaj iletliyordu. Bugün olsa, bir kullanım kılavuzu aktarıyor, derdim.

O sırada bu bana olağan geliyordu, üzerinde düşünmüyordum bile, her yerde işlerin böyle yürüdüğüne inanıyordum. Çeşitli ce-maatler arasında görülen ve çocukluk dünyama hâkim olan bu ya-kınlığın ne kadar az bulunur ve ne kadar kırılgan bir şey olduğunu çok sonraları anladım. Çok geçmeden kendi yaşamım içinde onun nasıl solduğunu, bozulduğunu, sonra da geride sadece özlemler ve silik izler bırakarak yok olduğunu görecektim.

Doğu Akdeniz'in ışıkları sönünce karanlığın dünyaya yayıldığı-nı söylemem doğru mu? Çağdaşlarım ve ben tüm zamanların en parlak teknolojik ilerlemesine tanık olurken; daha önce hiç gö-rülmemiş bir şekilde insanların tüm bilgisi artık parmaklarımızın ucundayken; insan ömrü giderek uzar ve geçmişe göre daha sağlıklı yaşanırken; en başta Çin ve Hindistan olmak üzere, eski "Üçüncü Dünya"nın birçok ülkesi geri kalmışlıktan nihayet çıkarken, ka-ranlıktan söz etmek yersiz değil mi?

Ama bu asrın kahredici çelişkisi de bu zaten: Tarihte ilk kez insan türünü başındaki her türlü felaketten kurtarıp bir özgürlük, kusursuz ilerleme, gezegen dayanışması ve paylaşılan refah çağına dinginlik içinde götürmenin araçlarına sahibiz; ama son sürat zıt istikamette ilerliyoruz.

"Eskiden daha iyiydi" demeyi sevenlerden değilim. Bilimsel buluş-lar beni büyülüyor, zihinlerin ve bedenlerin özgülleşmesi hoşuma gidiyor, bu kadar yaratıcı ve dizginsiz bir çağda yaşamayı ayrıcalık olarak görüyorum. Bununla birlikte, birkaç yıldır türümüzün şu ana kadar inşa ettiği, haklı olarak gurur duyduğumuz ve genellikle adına "uygarlık" dediğimiz her şeyi yok edebilecek, giderek kaygı verici bir hal alan sapmalar gözlemliyorum.

Bu noktaya nasıl geldik? Yüzyılımızın meşum sarsıntılarıyla ne zaman karşılaşsam kendime bu soruyu soruyorum. Ters giden neydi? Hangi yol ayrımlarında yanlış yöne sapıldı? Bunlardan kaçınıla-bilir miydi? Bugün dümeni doğru yöne çevirmek hâlâ mümkün mü?

Denizcilik terminolojisine başvuruyorum, çünkü birkaç yıldır deniz kazası ve batış imgesi peşimi bırakmıyor: *Titanic* gibi modern,

ışıl ışıl, kendinden emin ve asla batmaz denen bir transatlantik, tüm ülkelerden ve sınıflardan yolcularıyla birlikte, orkestra eşliğinde yok olmaya doğru ilerliyor.

Geminin gidişini seyirci gibi izlemediğimi eklememe bilmem gerek var mı? Tüm çağdaşlarımla birlikte ben de gemideyim. En çok sevdiğilerimle veya daha az sevdiğilerimle birlikte. Tüm başarılarımla veya başardığımı sandıklarımıyla birlikte. Kuşkusuz kitap boyunca mümkün olduğu kadar sakin bir üslubu korumaya gayret edeceğim. Ama önümüzde beliren buz dağlarına dehşetle bakıyorum. Ve onlardan kurtulabilmemiz için, Tanrı'ya kendi tarzımda yürekten dua ediyorum.

Denizde batma tabii ki sadece bir metafor. Kaçınılmaz olarak öznel, kaçınılmaz olarak hata payları var. Bu yüzyılın çalkantılarını tarif edebilecek başka imgeler de bulunabilir. Ama benim gözümün önünden hiç gitmeyen görüntü bu. Son zamanlarda onu aklımdan geçirmedığım tek bir gün bile yok.

Bana bunu düşündüren çoğunlukla, ne yazık ki doğduğum bölge oluyor. Antik adlarını telaffuz etmekten hoşlandığım tüm o yerler – Assur, Ninova, Babil, Mezopotamya, Emesus, Palmyria, Tripolitania, Kyrenaika veya bir zamanlar “mutlu Arabistan” denen Saba krallığı... Bu yerlerin en kadim uygarlıkların mirasçıları olan sakinleri, tıpkı bir deniz kazasından sonra olduğu üzere, sallara binmişler, kaçıyorlar.

Bazen küresel ısınma bu düşüncelere neden oluyor. Dev buzzullar durmadan eriyor; Kuzey Buz Denizi bin yıllardır ilk kez yaz aylarında seyrüsefere izin veriyor; Antarktika'dan muazzam buz kütleleri kopuyor; Pasifik adalarında yaşayanlar yakında sular altında kalmaktan korkuyorlar. Önümüzdeki on yıllarda gerçekten kıyamet benzeri kazalarla karşılaşacaklar mı?

Bazen de görüntü o kadar somutlaşmıyor, insani açıdan daha az iç acıtıcı, daha simgesel bir hal alıyor. Örneğin dünyadaki bir numaralı gücün, olgun bir demokrasi örneği vermesi ve gezegenin geri kalanı üzerinde neredeyse babacan bir otorite kurması beklenen gücün başkenti olan Washington'a bakarken de bir batış imgesi akla gelmiyor mu? Potomac nehrinde kazadan kurtulanları taşıyan sallara rastlanmıyor; ama bir anlamda, insanlık gemisinin kaptan köşkü sular altında kalmış, tüm insanlık batıyor.

Başka seferler, Avrupa söz konusu oluyor. Avrupa'nın birlik düşü, benim gözümde çağımızın en umut verici hayallerinden biriydi. Peki ne oldu? Bu şekilde yıpranmasına nasıl izin verildi? İngiltere Birlik'ten ayrılmaya karar verdiğinde, Kıta Avrupası'ndaki sorumlular hemen olayı önemsizleştirmeye ve projeye yeniden hız kazandırmak için kalan üyeler arasında cürekâr inisiyatifleri öne çıkarmaya giriştiler. Başarılı olmalarını yürekten diliyorum. Ancak bu arada söylenmeden edemiyorum: “Gemi nasıl battı ama!”

Daha düne kadar insanlara düşler kurdurmayı, zihinlerini yükseklere taşımayı, enerjilerini seferber etmeyi başaran ve bugün artık cazibesini yitirmiş şeylerin listesi öyle uzun ki... İdeallerde görülen bu “tağşiş”i, yayılmaya devam eden ve tüm sistemleri, tüm öğretileri etkileyen bu “değersizleşme”yi genel bir ahlaki batışla özdeşleştirmenin abartı olacağını düşünmüyorum. Komünist ütopya okyanus çukurlarına gömülürken, kapitalizmin zaferine eşitsizliklerin edepsizce zincirlerinden boşanması eşlik ediyor. Belki ekonomik açıdan bunun bir sebep-i hikmeti vardır; ama insani düzlemde, etik düzlemde ve hiç kuşkusuz siyasal düzlemde bu durumun bir batış olduğu inkâr edilemez.

Bu birkaç örnek açıklayıcı oldu mu? Yeterince değil sanıyorum. Kuşkusuz niçin bu başlığı seçtiğimi izah etmelerine karşın işin özünü yakalamaya elvermiyorlar. Hiç kimsenin isteyerek tetiklemediği bir çark dönüyor ve hepimiz uygarlıklarımızı yok edebilecek bu çarka doğru zorla sürükleniyoruz, konu bu.

Dünyayı bu felaketin eşiğine getiren çalkantılardan söz ederken, sık sık “ben”, “bence” ve “biz” demek zorunda kalacağım. İnsanlığın serüvenini dert edinen bir kitabın sayfalarında, birinci tekil şahısta konuşmamayı tercih ederdim. Ama söz etmeye hazırlandığım altüstlüklerin ömrümün başından itibaren birinci dereceden tanığı olmuşsam; sulara ilk önce “benim” Doğu Akdeniz dünyam gömülmüşse; “benim” Arap milletim intihara meyilli sıkıntısıyla tüm gezegeni yok edici bir çarkın içine sürüklemişse, başka ne yapabilirdim?